

Kurkien tanssi –

YSV:n retki Hornborgasjönin maisemiin 7.-9.4.2005

Elämys jota oli vaikea uskoa todeksi: 12 100 kurkea ilta-auringossa rauhallisina laiduntaen edessämme Hornborgasjönin rantaniityillä. Olimme seuranneet netistä tilastoja: kurjet tulevat, 7000 kurkea... 10.000..., mutta nyt olimme itse siinä näkemässä, että tämä oli totta. Vaikka aika epätodelliselta se tuntui ja hämmentävältä, yksi unelma toteutui...

YSV delegaatio: Ritva Veijonen, Niina Salminen-Åberg, Jorma Jantunen, Matts Finnlund ja Camilla v. Bonsdorff tuijottivat äimistyneenä taivaallista näkyä edessä, siinä ne todella olivat, tuhannet kurjet ja sadat laulujoutsenet, tankkaamassa matkalla pohjoiseen.

YSV:n matkasta päätettiin jo v.2003 onnistuneen Alam Pedjan luontoretken jälkeen. Jorma järjesteli taas YSV:lle matkan, joka omalla bussilla olisi tullut liian kalliiksi, joten lähdimme pienellä joukolla Jorman autolla Helsingistä Turkuun, sieltä laivalla Kapellskäriin ja sitten n. 7 tuntia autolla kohti Göteborgin lähellä olevaa Hornborgasjöniä. Perillä odotti vuokramökki ja Hornborgasjönin luonnonsuojelualue ”naturreservat”, jossa itse olin käynyt Pekka Borgin SUVI- kurssilla 1980-luvulla, jolloin pahasti umpeenkasvaneen järven restaurointia lintujärveksi oli juuri aloitettu.

Kurki (*Grus Grus*)

Kurki on Euroopan komeimpia lintuja. Kurjen valpas katse tarkkailee ympäristöään noin 1,2 metrin korkeudelta, painoa linnulla on 4-6 kg ja siipien kärkien väliin mahtuu yli 2 metriä ilmaa lennettäväksi. Kurjella on punaisena hehkuva päälaki, mutta kukaan ei vielä ole löytänyt siitä irronnutta punaista, onnea tuottavaa höyhentä.

Päälaen väri johtuu ohuesta ihosta ja höyhenpeitteestä, kun linnun lihasten helakanpunainen veri hohtaa ihon läpi viretilan mukaan. Kurkia on maailmassa 15 lajia. Euraasialaista kurkea on noin 250 000 kpl, joista Länsi-Euroopassa 70 000 lintua, Itä-Euroopassa saman verran, Venäjällä n. 100 000. Pesimäalue ulottuu Norjasta Kiinaan.

Kurjet muuttavat talveksi etelään. Tärkeitä talvehtimispaikkoja on Espanjassa, Afrikassa, Unkarissa Intiassa ja Kaakkois-Kiinassa. Skandinavian ja Länsi-Euroopan kurjista yli 80 000 lintua talvehtii marras-joulukuun Extremadurassa, Keski-Espanjassa lähellä Portugalin rajaa. Alueella on laajoja puistomaisia tammimetsiä. Kurki kilpailee ravinnosta metsässä laiduntavien sikojen kanssa ja tammenterhot ovat kaikkiruokaiselle kurjelle tärkeä osa talviravintoa. Osa Suomen kurkikannasta muuttaa itäistä reittiä ja niiden tärkeät talvehtimisalueet ovat Unkarin kosteikkoalueet, osa muuttaa Niilin varrelle, ja aina Tansaniaan asti.

Kurjilla on vakiintuneet levähdys- ja ruokailupaikkansa, jonne ne kerääntyvät suurin parvin jatkaakseen taas muuttoa. Tällaisia alueita on Lounais- ja Koillis-Ranskassa ja niiden kautta muuttaa noin 40 000 kurkea. Saksan merkittävimpiä levähdysalueita on Rugen lähellä Itämeren etelärannikkoa, vastapäätä Ruotsin eteläkärkeä. Siellä kurjet ovat maaliskuussa, lepäävät ja syövät ennen Itämeren ylitystä. Hornborgasjön on pohjoiseen mentäessä seuraava tärkein kevätmuuton levähdysalue. Huhtikuun alkupäivinä siellä on enimmillään kerrallaan yli 12 000 kurkea.

Suomi on kurkien tärkeimpiä pohjoismaisia pesimäalueita. Kurki pesii soilla, ja muilla kosteikoilla, jopa matalissa merenlahdissa, harvoin aivan avoimessa maastossa. Linnut tulevat sukukypsiksi 3-4 vuotiaina. Kurjen avioliitto kestää kunnes kuolema ne erottaa - ainakin näin me haluamme uskoa. Kurkien värirengastus tulee aikanaan selvittämään tämänkin uskomuksen todenperäisyyden.

Kuten ihmisellekin, on kurjelle tanssilla merkittävä osa parinmuodostuksesta. Tanssiin kuuluu näyttävää paikallaan hyppimistä, siipien ja kaulan ojentamista, kumarrusta, niiauksia, äänekästä toittamista jne. Varsinkin pesimäpaikalla tanssilla on merkittävä osuus sopivan viretilan saavuttamiseksi ja onnistunut seremonia päättyy usein paritteluun. Myös Hornborgasjönillä jotkut kurjet, ilmeisesti nuoret linnut, olivat rantaniityn partaveitsiä.

Kurki munii huhti-toukokuussa tavallisesti 2 munaa ja tuottaa keskimäärin 1-1,5 poikasta vuodessa. Emot hautovat 28-30 vuorokautta. Kurjella ei ole kovin merkittäviä luonnollisia vihollisia, mutta poikaset ovat erityisesti alttiita kylmälle, sateiselle säälle, ketuille ja joillekin muille maapedoille sekä varis- ja petolinnuille. Kurjet syövät pääasiassa kasviksia, juuria, marjoja, viljaa, perunoita, mutta etenkin kesällä hyönteisiä, sammakkoeläimiä, kaloja jne. Syys-lokakuussa kurjet kerääntyvät suuriksi laumoiksi viljelysmaille ruokailemaan.

Merkittävin kerääntymispaikka Suomessa on Söderfjärden, meteorikraatteriin muodostunut suuri peltoalue Vaasan eteläpuolella. Sinne kerääntyy syyskuun loppupuolella yli 5 000 kurkea. Valtiolla on Söderfjärdenillä sopimusviljelijöitä, joiden sato jätetään puimatta kurkien ravinnoksi. Kurjet lentävät iltahämärässä yöpuulle puuttomille meren luodoille. Parvessa saattaa olla jopa 100 lintua ja auran lähestymisen kuulee jo kaukaa trumpettina soivasta äänestä. Lentopoikasten ääni on vaatimatonta käheää piipitystä. Kurjet nukkuvat seisten matalassa vedessä suojautuakseen pedoilta. Hornborgasjönillä kaikki kurjet lähtevät illalla lentoon muutaman kymmenen minuutin sisällä ja viettävät yönsä järven matalassa pohjoisosassa. Hornborgasjön on viime vuosina kehittynyt syysruokinnan myötä myös merkittäväksi syyslevähdyspaikaksi.

Hornborgasjön: Ruotsin suurin, onnistunein ja kallein lintuvesien kunnostushanke? Ruotsin suurin luonnonsuojeluhanke on saatu päätökseen ja sen tulos näyttäytyi meille kaikessa komeudessaan. Seuraavassa lyhyesti hankeen laajuudesta ja toteutuksesta.

Hornborgasjön on yksi Euroopan tärkeimmistä kosteikoista, sillä on erittäin mahtava merkitys lintujen muutonaikaisena levähdysalueena ja myös pesimäpaikkana. Alue kuuluu luonnollisesti Ramsarin kosteikkosopimukseen. Kulttuurihistoria ja luonnonsuojelu kohtaavat täällä toisensa kumpuilevassa elävässä maaseutumaisemassa. Ihminen on asunut alueella jo 10.000 vuotta. Lähiympäristön muinaismuistoalueet todistavat asutuksesta: mm. Ekornavallenin muinaismuistoalueella on nähtävissä asutuksen merkkejä n. 5000 vuoden takaa kauniissa laidunnetussa kulttuurimaisemassa. Tänäkin alueella asuu maanviljelijöitä, jotka entistä enemmän saavat elantonsa myös luontoturismista.

Järven kunnostushanke on kestänyt useita vuosikymmeniä. Sen historia muistuttaa kotimaisia esimerkkejä. Hornborgasjön otettiin kuivatuksen piiriin jo 1800-luvulla lisäviljelymaan toivossa. Vedenpintaa alennettiin useaan otteeseen myös 1900-luvulla ja järvi alkoi kasvaa umpeen, kalat häipyivät ja hirvet tulivat tilalle.

Keskustelu järven merkityksestä kosteikkoalueena alkoi jo 1950-luvulla kiivaana. Maanomistajat eivät innostuneet hankkeesta ja tieteelliset tavoitteet ja metodit olivat laajassa keskustelussa aina oikeussaleja myöten. Vesioikeus ja korkein oikeus käsitteli asiaa useaan otteeseen, mutta 1980-luvun alussa hallitus sai tehtyä päätöksen kunnostus- ja hoitosuunnitelmasta. Naturvårdsverket alkoi toteuttamaan suunnitelmaa ja jo alkuvaiheessa rakennettiin ruokokattoinen opastuskeskus (Hornborga naturum) Fågeluddeniin, keskus avattiin 1986. Samoihin aikoihin aloitettiin ruoppaukset ja muu kunnostus. Siihen meni noin 20 vuotta.

Paljon on tehty: 1400 ha ruovikkoa on poistettu erityisrakenteisilla amfiibiokoneilla, 400 ha rantametsää ja pusikkoa on poistettu, 7 km kanaaleja (ojia?) on tukittu, 3 km rantavalleja ja vedenpinnan sääntelypato on rakennettu. Järvi on nyt n. 10 km pitkä ja 2-3 km leveä, keskisyvyys n. 1,5 m, koko luonnonsuojelualueen (naturreservat) pinta-ala on 4000 ha. Toinen opastuskeskus Trandansen (Kurkien tanssi) on tehty järven eteläosaan. Siitä on parhaimmat näkymät kevääntulon kurkijoukkoihin. Lisäksi alueella on eripituisia pitkospuupolkuja ja vaellusreittejä sekä useita lintupiiloja ja ainakin 7 lintutornia. Myös majoituspaikkoja löytyy vanhojen tilojen yhteyteen rakennetuista mökeistä tai pienistä majataloista.

Liikennettä ohjataan kevätmuuton aikana 9 parkkipaikalle, joita rahastetaan, rahat käytetään kurkien ruokaan (muuton aikana viedään kauraa rantaniityille). Järven eteläosan parhaimmille kurkien katselupaikoille on hyvin suunnitellut parkkipaikat, joissa oli useita kymmeniä asuntovaunuja ja ehkä satoja autoja. Kurkien tanssia tiirailtiin leppoisasti retkituolilta auton vieressä. Luonnonsuojelualue on aidattu juuri oikealle korkeudelle ulottuvalla kiikarin-tuki-aidalla. Siinä voi hyvin unohtaa ajan kulun seuraamalla edessä avautuvaa luonnonihmettä...

Keväällä 2005, kun olimme paikalla, ilmoitettiin esittelylehtisessä, että kunnostus on loppuunviety – nyt työ lintuparatiisin hoitamiseksi jatkuu. Hoito- ja käyttösuunnitelmaa toteuttaa Västra Götalandin lääninhallitus, jolla on oma tutkimusyksikkönsä tutkijakammioineen Hornborgasjönin opastuskeskuksen yhteydessä.

Lisätietoa: www.hornborga.com ja www.o.lst.se (lääninhallituksen luontoyksikkö), lisäksi voi tutustua historiaan ja ajankohtaisiin haasteisiin mm. tuulivoimahankkeisiin esim. Sven Björkin ja P-O. Swanbergin kirjoituksista, joita löytyy netistä runsaasti. Swanberg oli muuten mies, joka sai itselleen patsaan parhaimmalle lintujentiirailupaikalle. Hän oli mies, joka ”pelasti Hornborgasjönin”.

Loppulauseet:

Upeaa, kun YSV järjestää tällaisia retkiä, toivottavasti retkitoiminta jatkuu, hienoja kohteita kyllä riittää! Hornborgasjönin tämän kevään kokemus oli minulle unelma, jota hyvin voin hyödyntää unettomina iltoina yrittäen laskea lampaiden sijasta kurkia taivaallisella niityllä sateenkaaren alla.

Kuvia retkeltämme löydätte YSV:n nettisivuilta kohdasta ”Toiminta -> Kuvia”.

cvb/mf